
ФІЛОЛОГІЯ

УДК 82+930.85](477.51) "19/20"(08)
DOI 10.31654/2520-6966-2020-14i15f-100-6-30

Г. В. Самойленко

доктор філологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри слов'янської філології, компаративістики і перекладу Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

"Література та культура Полісся": сторінки його історії (1990–2020)

Стаття присвячена 100-му випуску наукового збірника "Література та культура Полісся". Засновником і відповідальним редактором його є професор Г. В. Самойленко. У статті розкрито передумови появи та історія його функціонування з 1990 р. як регіонального видання кафедри історії культури, літератури і народознавства на новоствореному автором статті історико-філологічному факультеті Ніжинського державного педагогічного інституту (нині університету) імені Миколи Гоголя. Протягом тридцятирічного існування збірник переріс статус регіонального видання у нині визнане загальнонаукове видання, що виходить двома серіями – "Філологічні науки", "Історичні науки", в якому розміщено профільні статті, а також дослідження з історії культури, архівні матеріали та рецензії. У статті розкрита робота відповідального редактора з авторським колективом не лише багатьох вишів та установ України, а і зарубіжжя, наповненням збірника цікавим матеріалом відповідних наукових спрямувань, введенням наукового збірника у міжнародну бібліографічну електронну систему України, Росії, Білорусі, Грузії, США, Польщі, Німеччини та інших держав і контактну міжнародну мережу, зокрема Index Coperticus тощо.

Ключові слова: науковий збірник, "Література та культура Полісся", засновник Г. В. Самойленко, бібліотечна електронна система, Index Coperticus, Ніжин, університет.

Минають роки, ідуть із життя активні учасники суспільно-культурних процесів, які відбувалися в кінці 80–90-х рр. ХХ ст. та на початку ХХІ ст., тому ця стаття присвячена історії появи та функціонування наукового збірника Ніжинської вищої школи "Література та

культура Полісся", який відомий не лише в Україні, а і в інших країнах (Росії, Білорусі, Грузії, США, Польщі, Німеччині та ін.). Інтернет-ресурс дає можливість нині спілкуватися з багатьма вченими різних країн, вводять видання в міжбібліотечну систему.

Кінець 80-х рр. XX ст. в історичному вимірі був завершальним періодом так званої горбачовської перебудови у Радянському Союзі. Проводилися різні експерименти, вводилися новації не лише у суспільно-політичне життя, а і в освіту. Міністр освіти Ягодін, який був прихильником демократизації, ввів у практику вищої школи систему виборів деканів факультетів на зборах колективу. Так, у 1988 р. мене, завідувача кафедри російської і зарубіжної літератури, обрали деканом філологічного факультету.

У порівнянні з 70-ми рр., коли перший раз наказом ректора мене призначили на цю посаду, нове обрання накладало на декана підвищені зобов'язання. Науковий ступінь доктора філологічних наук та звання професора, набутий досвід роботи в галузі вищої школи, знання її історії та традицій, зокрема Ніжинського історико-філологічного інституту кн. Безбородька, намагання щось важливе внести в роботу факультету сприяли тому, що за підтримки ректора тоді педагогічного інституту Ф. С. Арвата була проведена деяка реорганізація спеціальностей. Цю ідею підтримала більшість членів ради факультету, хоча було чимало і противників. Вона полягала в тому, що до основних спеціальностей були приєднані ще додаткові. Так, до української мови і літератури, російської мови і літератури приєднувалася історія, а ще до російської мови і літератури – художня культура, а до української мови і літератури – практична психологія.

Суспільно-політична ситуація потребувала підготовки вчителя саме з подвійною спеціальністю. Нині, згадуючи цей досить складний період, задоволений, що моя пропозиція була з розумінням позитивно сприйнята не лише на факультеті, а і в міністерстві.

Почалася розробка навчальних планів, бо подібних зразків ще не було в Україні. З цією метою відбулися мої поїздки до інших вишів, зокрема Київського університету імені Т. Шевченка, Київського педагогічного інституту імені М. Горького. Міністерство освіти затвердило мною розроблені плани, і розпочався набір. З того часу минуло понад 30 років, і нині бачу, що поєднання філології, історії і культури – це було природним поєднанням споріднених спеціальностей. Дух філології, історії й культури запанував на факультеті. Можу стверджувати, що подібних планів, розроблених на той час, більш не було і, мабуть, ніколи не буде.

Для читання лекцій запрошувалися викладачі Київського університету, Інституту фольклору, етнографії та мистецтвознавства, Чернігівського педагогічного інституту, а також викладачі-історики нашого вишу колишніх кафедр історії КПРС та наукового комунізму, які перекваліфікувалися на читання історії України. Для забезпечення навчального процесу в 1990 р. були відкриті кафедри історії культури та народознавства й аспірантура при ній "Теорія та історія культури" (зав. кафедри проф. Г. В. Самойленко), а в 1991 р. – кафедра історії (зав. кафедри доц. Є. М. Страшко). Підтримувалися тісні взаємини з кафедрою психології (зав. кафедри доц. П. В. Папуча).

У 1992 р. філологічний факультет перейменовано на історико-філологічний. Повернулася його історична назва. Згодом відкрито нові спеціальності "історія та народознавство" (1993), "історія та основи правознавства" (1997). Збагачувалися навчальна база, кафедри, наукові досягнення, зв'язки з іншими вишами. Пізніше відкрито ще дві нові кафедри: "Стилістики культури російської мови" (зав. кафедри доц. А. С. Біла) та "Методики викладання мови і літератури" (зав. кафедри доц. С. П. Лукач). Оформлений кабінет технічних засобів навчання, музей історії факультету, іменні аудиторії. Функціонували при кафедрі історії культури 3 аматорські театри. На факультеті успішно діяла літературна студія, музичний ансамбль. Збагачувався навчально-виховний процес різними заходами, походами, екскурсіями тощо.

Історія історико-філологічного факультету, який діяв 10 років (у 1999 р. у зв'язку зі зміною статусу вишу на Ніжинський державний педагогічний університет ім. М. В. Гоголя факультет був поділений на філологічний і історичний), заслуговує на окрему наукову розвідку. Вищезазначені факти дають можливість з'ясувати передумови заснування наукового збірника "Література та культура Полісся", який почав виходити з 1990 р. (нині вийшло 100 випусків).

Спочатку збірник мав філологічне спрямування, а тому до редакційної колеги увійшли декан факультету і зав. кафедри проф. Г. В. Самойленко (засновник, відповідальний редактор і упорядник), завідувач кафедри російської мови проф. Н. М. Арват, української мови доц. (нині професор) Н. І. Бойко, української літератури проф. О. Г. Ковальчук, світової літератури доц., згодом проф. П. В. Михед, ректор інституту доц. Ф. С. Арват (згодом академік).

Випуск збірника припав на досить складний час, коли в інституті не було своєї друкарні. Перші 5 випусків вийшли у міській друкарні. Збирали окремо кожне слово, використовуючи старі каси букв. Процес набору тривав довго. Друкарня не була пристосована для

видання товстих збірників. З'являлися проблеми з папером, обкладинками. Коштами Інститут не допомагав. Треба було шукати меценатів, спонсорів, домовлятися з різними організаціями, використовувати власні зв'язки. Саме цим викликано, що випуски 6–9 були віддруковані на різнографі в Інституті математики НАН України (1995–1997 рр.).

У 1998 р. при Ніжинському педагогічному університеті було відкрито ТОВ "Наука-Сервіс", і 10 та 11 випуски з'явилися саме тут. Комп'ютерний набір тексту покращив як друк, так і дизайн збірника. Але це було видавництво, яке не підпорядковувалося навчальному закладові.

З відкриттям 9 вересня 1998 р. педагогічного університету і зміною у 1995 р. ректора, замість акад. Ф. С. Арвата, який пішов з посади через хворобу, а він допомагав мені чим тільки міг у виданні збірника, був обраний випускник нашого вишу проф. В. П. Яковець. Відбулася серйозна розмова з новим ректором щодо подальшої долі збірника. Змінився час. Держава не враховувала допомоги меценатів і добродійників при нарахуванні податків, а тому шукати кошти було важко. Під час цієї розмови я наполягав: "Збірник – це не моя власність, він є науковим виданням університету, а тому і фінансування повинно здійснюватися університетом". Ректор погодився з цією позицією. Тому випуск 12 "Творча спадщина М. Гоголя (до 190-ліття від дня народження письменника)" у 1999 р. вийшов у організованому університетом редакційно-видавничому відділі. Це значно полегшило мою роботу, бо зняло фінансовий тягар. Комп'ютерним набором, версткою і макетуванням почала займатися Л. І. Лисенко, яка дуже відповідально ставилася до роботи. Але, як і раніше, редагуванням і вичиткою верстки доводилось займатися особисто мені. Редакційна колегія виконувала більше функції почесних членів. Вся робота, пов'язана з організацією матеріалу, підготовкою його до друку, систематизацією та друкуванням лежала на відповідальному редакторіві.

Де кілька слів про редакційну колегію. Якщо на перших порах до неї, як зазначалося вище, входили декан, завідувачі кафедр та ректор інституту як філолог, академік, то в 1995 р. вона поповнилася двома професорами, докторами філологічних наук, які перейшли на кафедру російської і зарубіжної літератури з Київського університету на постійну роботу, – З. В. Кирилюк та Т. П. Маєвська.

У зв'язку з тим, що у збірнику розміщувалися не лише статті з філології, а й історії та культури, то в 1998 р. редколегія поповнилася також представниками академічних інститутів – докторами

історичних наук, професорами В. М. Даниленком та Ю. І. Шаповалом з Інституту історії України НАН України та доктором мистецтвознавства, професором В. В. Рубан і кандидатом мистецтвознавства, доцентом Г. І. Веселовською з Інституту фольклору, етнографії та мистецтвознавства ім. М. Рильського НАН України, а також різних вишів, зокрема Чернігівського педагогічного інституту ім. Т. Шевченка – докторами історичних наук, професорами М. К. Бойко та В. О. Дятловим, Київського університету ім. Т. Шевченка – доктором історичних наук, професором А. О. Буравченковим, доктором філологічних наук, професором А. К. Мойсієнком, Київського педагогічного університету ім. М. Драгоманова – доктором філологічних наук, академіком АПН, професором А. П. Грищенком, з Київської консерваторії ім. П. Чайковського – доктором мистецтвознавства, професором С. К. Тишком та кандидатом мистецтвознавства, доцентом нашого університету Ю. І. Чеканом. Всі нові члени редакційної комісії були тісно пов'язані з роботою факультету: читали деякі курси з історії та мистецтва, керували роботами аспірантів, докторантів, здійснювали різного роду консультації тощо.

У такому складі редакційна рада працювала декілька років. Публікації статей зараховувалися аспірантам і докторантам при захисті дисертацій з філології, історії та мистецтвознавства.

У зв'язку з тим, що вийшла постанова ВАК України про реєстрацію наукових видань, у редакційних колегіях повинно було бути не менше 5 докторів наук, з них три – які працюють на постійній основі в установі, то редакційна комісія була поділена і були виділені три редколегії з філології, історії і мистецтвознавства (вип. 22, 2003 р.). Постановою ВАК України збірник включено до переліку наукових видань, публікації яких зараховувалися до результатів дисертаційних робіт з філології (Бюлетень ВАК. 1999. № 4. С. 50) та історії (Бюлетень ВАК України. 2000. № 2. С. 73). Подібна переєстрація відбулася, і в 2010 р. ВАК з невідомих причин затвердив не філологію, як це було раніше, а лише літературознавство та історію (Бюлетень ВАК України. 2010. № 7. С. 8).

За десять попередніх років редакційна колегія поповнювалася окремими вченими нашого університету, які захистили докторські дисертації, зокрема з філології – О. Г. Астаф'єв, С. І. Потапенко, В. П. Хархун. Пішли із життя акад. Ф. С. Арват, проф. Т. П. Маєвська. В рубрику з історії були включені доктор політичних наук, професор О. Д. Бойко з кафедри історії України, майбутній ректор та доктори історичних наук, професори В. М. Гладилін і Л. В. Таран,

які прийшли з київських вишів і працювали в університеті на кафедрі всесвітньої історії.

Хоча до редакційної колегії з теорії та історії культури, мистецтвознавства входили 7 докторів і 3 кандидати мистецтвознавства, але ВАК України не затвердив її, бо не було достатньої кількості своїх докторів наук, хоча все це були авторитетні вчені, які входили до редакційної колегії, їх праці були відомі далеко за межами України. І все ж і після цього у збірнику публікувалося багато робіт з цього наукового напрямку у розділах "Філологія" та "Історія".

З 2002 р. (вип. 21) матеріал у збірнику розміщувався за рубриками: "Філологія та історія"; "Теорія та історія культури, мистецтвознавство"; "Архівні матеріали та знахідки". Згодом введена рубрика "Рецензії". Подавалися також відомості про авторів. Зміст друкувався українською та англійською мовами. Анотації – українською, російською та англійською мовами.

Перегорнемо 100 випусків збірника "Література та культура Полісся". Перший випуск присвячено 170-літтю від дня народження у Ніжині Гімназії вищих наук кн. Безбородька, від якої пішов відлік всієї історії Ніжинської вищої школи до нашого часу. Весь матеріал був представлено за рубриками: "Ніжинська гімназія вищих наук (1820–1832). Сторінки історії", "Ніжинський історико-філологічний інститут. Проблеми розвитку літературознавства, історії та мистецтвознавства", "Вихованці Ніжинської вищої школи дореволюційного часу і їх творча спадщина", "Ніжинська вища школа після революції", "Письменники – випускники Ніжинської вищої школи та їх творчість". До кожного розділу укладачем подавалася історична довідка, яка відповідала його основному змістові. Це давало можливість підготувати читача до сприйняття матеріалу у відповідному розділі. 122 автори статей різного розміру, значна частина тезисного характеру, із різних вишів України, Білорусі, Росії, Молдови опублікували свої розвідки. Це були відомі вчені як старшого покоління, так і молодшого, які нині вже стали теж знаними дослідниками творчості письменників, зокрема спадщини М. Гоголя, а також історії науки, окремих її представників тощо.

На обкладинці збірника було поставлено "Випуск 1". Мене попереджали, що цього не треба робити, бо вказівка на випуск зобов'язує його продовження. У деяких моїх колег не було впевненості, що це буде постійне видання, бо до цього часу виходили окремі збірники, присвячені творчій спадщині М. Гоголя "Гоголь и современность" (1983), "Наследие Гоголя и современность" (1988), "Творчество Гоголя и современность" (1989). Проте мені хотілося заснувати

збірник, який би продовжував традиції дореволюційних: "Известия Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине", "Сборник Историко-филологического общества при Институте кн. Безбородко в Нежине", "Вестник славянства", бо у 70–90-х рр. ХХ ст. не виходили в інституті навіть "Наукові записки".

Значення цього першого збірника полягало в тому, що він представляв Ніжин одним із осередків науки в тодішньому Радянському Союзі. Те, що серед авторів були вчені із Москви, Ленінграда, Києва, Кишиніва, Могильова, Гродно, Єльця, Орла, Липецька, Бреста, Мозиря, Вітебська, а також Харкова, Запоріжжя, Одеси, Ворошиловграда, Кам'янця-Подільського, Рівного, Полтави, це свідчило про потребу в наявності такого видання. Це була творча заявка, в основному, на утвердження таких напрямків, як "Творча спадщина М. Гоголя" та "Регіональне вивчення культури Полісся".

Другий випуск, який вийшов у 1991 р., мав підзаголовок "Літературні регіони Полісся та видатні його представники". І з цього часу всі подальші випуски аж до 72 включно мали свою тематичну назву.

Другий випуск видання був наповнений кращими матеріалами, які представляли доповіді на науковій конференції. Саме в цьому збірнику була розміщена стаття його редактора під назвою "Полісся та проблеми регіонального вивчення літератури", яка визначала основні спрямування подальшого дослідження проблеми. Цьому відповідали й інші матеріали випуска, зокрема професора із Бреста А. А. Моїсейчика "Регіональні особливості Брестсько-Пінського Полісся в літературі", доцента І. В. Смаля із Ніжина "Культурно-інформаційний потенціал рекреаційної частини Чернігівської області", а також статті про окремих діячів культури Полісся: Антонія Погорельського, П. Куліша, М. Коцюбинського, Б. Грінченка, О. Довженка, П. Тичини, Г. Марчука, О. Юценка, Д. Іванова тощо. Тема "Культура Полісся" і надалі залишилася визначальною для наукового збірника й осмислювалася у різних її аспектах.

Так, випуск 4 (1994) був повністю присвячений 1000-літтю від часу заснування Ніжина, тому всі статті були про культуру міста. В статті редактора "Проблеми вивчення культури Ніжина" були визначені основні напрямки її розвитку, а також названі імена тих, хто якоюсь мірою торкався її вивчення, зокрема вчені Ніжинської вищої школи, серед них М. Бережков, М. Сперанський, А. Хойнацький, О. Пулинець, А. Ершов, І. Турцевич, І. Спаський, а також краєзнавці Г. Васильківський, Г. Неділько, Ю. Москаленко, І. Костенко, В. Шоходько, В. Симоненко, журналіст Ю. Каганов та інші, хоча, як зазначено в статті, осмислити в цілому історію культури Ніжина з давніх

часів до початку 90-х рр. XX ст. ніхто з дослідників не наважився. Ця проблема буде значною мірою висвітлена, коли у 1995–1998 рр. з'явиться п'ятитомне видання автора цих рядків "Нариси культури Ніжина" (ч. 1 Література (1995); ч. 2 Театральне та музичне життя XVII–XX ст. (1995); ч. 3. Розвиток освіти та науки в Ніжині в XVII–XX ст. (1996); ч. 4. Забудова Ніжина та архітектурні пам'ятки XVII–XX ст. (1998); ч. 5. Образотворче мистецтво та скульптура в Ніжині в XVII–XX ст. (1998) – 3, 4 та 5 частини написані у співавторстві з Олександром та Сергієм Самойленками). Але це буде трохи пізніше.

У випуску 4 збірника, який уже виходив у незалежній Україні (1994), були надруковані статті не лише про вчених Ніжинської вищої школи Х. Екеблада і Н. Бунге, а й про репресованих професорів Є. Рихлика, доцента І. Павловського та П. Одарченка, який емігрував до Європи. Цю статтю написав відомий вчений українського зарубіжжя Ігор Качуровський. Крім цього, у збірнику опубліковано статті про Сергія Корольова, дитинство якого минуло у Ніжині, церковних діячів Стефана Яворського, який виділив кошти для будівництва Благовіщенського монастиря у Ніжині (О. Астаф'єва) та Лазаря Барановича, епістолярну спадщину якого дослідив В. Дьяков. Остання стаття – це дипломна робота мого студента з відділення "російська мова і література та історія". Про нього слід окремо сказати декілька слів. Виявилося, що Віталій Дьяков захопився релігійним православним вченням і вирішив вступити в семінарію. Хоча це був післярадянський період, але навчатися у той час паралельно у двох вишах не дозволялося. Тому мені як деканові факультету він зізнався і попросив мене взяти на деякий час у відділі кадрів атестат зрілості, щоб можна було вступити до семінарії, а потім повернути цей документ, замінивши його там на копію. Таким чином Віталій останні два роки навчався паралельно у двох вишах. Знаючи уже нові нахили студента, я порекомендував йому взяти тему дипломної роботи про відомого церковного і культурного діяча Чернігівщини архієпископа Лазаря Барановича "Епістолярна спадщина Лазаря Барановича як джерело вивчення його церковно-політичної діяльності". Цю роботу він захистив на "відмінно", а потім використав цей матеріал і для магістерської роботи у духовній академії. Нині Віталій Дьяков працює священником у Василівській церкві у Ніжині.

Культура Ніжина збагачена багатьма славними іменами. Серед них особливе місце належить видатній українській актрисі, першій, що носила високе звання "народна артистка Республіки" з 1922 р., Марії Заньковецькій. Саме їй і був присвячений 5-й випуск збірника

під назвою "Марія Заньковецька як театральний та громадський діяч України" (1994). У цьому році було відзначено 140-річчя від дня народження актриси.

М. Занковецька відіграла велику роль у театральному та музичному житті Ніжина, а тому у досить об'ємній статті засновником збірника було розкрито театральне життя в місті, починаючи з ярмаркових балаганних вистав та виступів мандруючих труп, а потім першого цивільного студентського театру в Гімназії вищих наук кн. Безбородька, де провідну роль як режисер, постановник і актор відігравав Микола Гоголь та його товариші по гімназії Н. Кукольник, О. Данилевський, А. Бородин, М. Прокопович та ін. Звичайно, більша частина статті була присвячена діяльності М. Заньковецької, яка вперше вийшла на ніжинську сцену в театрі А. Роковича у виставі "Наталка Полтавка" у 1876 р. Постійне проживання у місті з 1901 до 1928 р. сприяло тому, що Марія Костянтинівна під час свого відпочинку після гастролей активно працювала з ніжинцями і залучала їх до постановки різних вистав, граючи разом з ними і розвиваючи у них таланти. Ціла плеяда акторів-ніжинців, вихованих М. Заньковецькою, увійшла до історії українського театру. М. Заньковецька не лише велика актриса, а й віддана своїй країні громадянка, яка до кінця свого життя залишилася зі своїм народом і своєю батьківщиною, хоча їй як актрисі обіцяли всякі вигоди, якщо вона переїде в С.-Петербург в Олександрійський театр. Тож не випадково, що в Ніжині у дні святкування його 1000-ліття у 1993 р. відкрили їй пам'ятник (робота київського скульпт. О. Скобликова).

В інституті кафедра історії культури провела конференцію, присвячену творчості актриси. Тому у збірник увійшли доповіді працівників Київського музею Марії Заньковецької та Музею театру й кіно Г. Галабутської, Н. Бабанської, Л. Білецької, Г. Лемещенко, К. Шевякової, Л. Томашпольської, Н. Владимірової, В. Пісун, В. Галати, у яких автори розкрили зв'язки актриси з М. Садовським, І. Карпенком-Карим, вченим О. Богомольцем та його сім'єю, М. Скліфосовським, М. Грушевським, Д. Заболотним, С. Єфремовим, А. Кримським та ін.

Особливе місце займає у збірнику стаття сина Панаса Саксанського Б. Тобілевича, який розповів про відносини М. Заньковецької з батьком. В статтях зачіпались і проблеми, які не могли раніше висвітлюватися. Це про роль М. Заньковецької у захисті репресованих, про оцінку С. Петлюрою та газетою "Рада" творчості актриси тощо. Цей збірник зробив значний внесок у вивчення спадщини видатного діяча культури. Це була ще одна цікава сторінка взаємин ніжинського видання з науковими працівниками спеціалізо-

ваних закладів. І цей досвід буде використовуватися і в подальшому.

Щоб не повертатися до цієї теми, відмітимо, що М. Заньковецькій був присвячений і випуск 25 збірника, який виданий до 150-ліття її народження. Але він відрізнявся від попереднього, бо кожного разу хотілося внести щось нове у висвітлення творчості діяча культури. І тут значне навантаження падає на упорядника. В ньому важливе місце зайняли архівні документи та матеріали, які нині важкодоступні. Стаття упорядника "Марія Заньковецька і її роль у розвитку театральної культури на Чернігівщині" доповнювалася спогадами Д. Нитченка про зв'язок корифея української сцени з її вихованкою з Ніжина М. Малиш-Федорець, яка завершила своє життя в еміграції, неопублікованими раніше спогадами Г. Герасименко-Булигіної, яка теж пройшла театральну школу М. Заньковецької в Ніжині, спогади активного художнього діяча Ніжина, музиканта і диригента Ф. Проценка, який тісно спілкувався з актрисою у 20-х рр. ХХ ст. Крім цього, із фондів Ніжинського архіву були оприлюднені матеріали про організацію куточка М. Заньковецької в Окружному музеї, в якій активну роль відіграла актриса. Цікавими для нинішнього читача виявилися і рецензії відомого українського драматурга Івана Кочерги на виступи М. Заньковецької у Чернігові, які друкувалися у газеті "Черниговское слово" 1897 р.

Крім регіонального аспекту, у 25 випуску збірника були опубліковані статті, які торкалися мовної палітри акторської майстерності актриси (А. Гладішева) та особливостей її акторської творчості (В. Корнійчук), щедрості душі Марії Заньковецької (С. Половникова) та зв'язків актриси з народною піснею (Л. Дорохіна). До речі, Володимир Корнійчук, відомий в Україні журналіст і театральний критик, головний редактор "Української музичної газети", надрукував, завдяки ніжинцям, у 2004 р. театрознавче дослідження-есе "Ave, Maria!, або Психологічні особливості акторської творчості Марії" Заньковецької, в основу якого була покладена стаття збірника "Література та культура Полісся". Пізніше він використав матеріали цього видання у своїй книзі без вказівки на джерело, що виглядає не дуже солідно.

Випуск тематико-іменних збірників "Література та культура Полісся" продовжувався і далі. Серед публікацій особливе місце займають спеціальні випуски, які були присвячені творчості випускника Гімназії вищих наук кн. Безбородька у Ніжині Миколи Гоголя. І це не випадково, бо починаючи з 1979 р. з нашої ініціативи як завідувача кафедр російської і зарубіжної літератури у Ніжині розпо-

чалось систематичне вивчення життя і творчості письменника, яке продовжується до цього часу. І це в Україні був єдиний виш, де ця робота проводилася постійно і виражалася як в організації міжнародних конференцій на цю тему, так і виданні спеціальних збірників, монографій, бібліографічних покажчиків та інших праць. Серед них особливе місце посідають і випуски наукового збірника "Література та культура Полісся". Окремі статті про М. Гоголя і його творчість публікуються майже у кожному випуску, а окремі спеціальні випуски розпочинають свій відлік з 3-го, що вийшов під назвою "М. В. Гоголь – випускник Ніжинської гімназії вищих наук та його творчість" (1992), у якому була звернена увага на ранню творчість письменника ніжинського періоду, на роль викладачів у формуванні його естетичних поглядів (проф. Г. В. Самойленко). Крім цього, доценти Н. Жаркевич із Ніжина і В. Денисов із С.-Петербурга проаналізували відносини М. Гоголя з викладачем латинської мови, письменником І. Кулжинським.

У цьому збірнику знаходимо публікацію ще одного автора із С.-Петербурга – проф. С. О. Гончарова, який торкнувся деяких проблем інтерпретації гоголівського тексту. І Володимир Дмитрович Денисов, і Сергій Олександрович Гончаров – це відомі вчені-гоголезнавці, які ще неодноразово побувають у Ніжині і опублікують свої статті у збірнику.

Розглядаючи ранню творчість письменника, проф. І. Карташова із Твері зупинилася на особливостях романтизму в "Вечорах на хуторі біля Диканьки" М. Гоголя. Ірина В'ячеславівна – відома в літературознавстві вчена завдяки своїм працям з європейського і вітчизняного романтизму. І до спадщини М. Гоголя вона постійно зверталася, про що свідчать як її виступи на конференціях у Ніжині, Москві, так і публікації.

У збірнику опублікована також стаття "Традиції гоголівської сатири в дореволюційній творчості Янки Купали" доцента із Брестського педагогічного інституту Т. Б. Ліокумовича.

Крім вказаних вище авторів, були опубліковані у збірнику і представники вишів Києва, Харкова, Симферополя, Ізмаїла, Ужгорода, Ніжина.

У подальшому спадщині М. Гоголя буде присвячено ще 10 збірників: вип. 12 (1999) "Творча спадщина М. Гоголя (до 190-ліття від дня народження)", вип. 16 (2002) "Спадщина Гоголя в сучасних дослідженнях", вип. 24 (2004) "До 195-річчя з дня народження та 25-річчя поновлення вивчення спадщини письменника у Ніжинській вищій школі", вип. 32 "Сучасні тенденції вивчення спадщини

М. Гоголя та проблеми історії, культури, мистецтва Полісся XVIII–XX ст.", вип. 41 (2008) "Спадщина М. Гоголя та проблеми вітчизняної і світової історії, філології та культури у сучасній інтерпретації", вип. 42 (2008) під назвою попереднього збірника, вип. 45 (2008) "Проблеми вивчення творчості Миколи Гоголя: підсумки та перспективи, вип. 50 (2009) "Творчість М. Гоголя: поетика, стиль і мова творів письменника", вип. 53 (2009) "Гоголь і український культурний контекст", вип. 54 (2009) "Гоголь у російському та світовому контексті". Крім окремих випусків, присвячених творчості М. Гоголя, публікувалися окремі статті також в інших випусках під ювілейною назвою чи поруч з філологічними статтями. Всього опубліковано у 75 випусках понад 400 статей про життя і творчість Гоголя.

Серед авторів статей відомі вчені В. М. Мацапура (Полтава), В. Г. Хазагеров, С. А. Шульц (Ростов-на-Дону), О. Д. Краснобаєва (Луцьк), А. С. Смирнов (Гродно), С. Н. Буніга (Харків), І. І. Московкіна (Харків), Шошуря С. Н. (Миколаїв), М. М. Радецька (Луганськ), Лю Хунбо (Китай), С. М. Петрова (Якутія), А. І. Ніколаснко (Таганрог), Т. Н. Лебединська (С.-Петербург), Н. О. Гудушаурі (Грузія) та багато інших.

Крім гоголезнавчих тематичних збірників, були присвячені окремі видання й іншим випускникам Ніжинської вищої школи та письменникам Чернігівщини. 10 випуск (1998) вийшов під назвою "Творчість М. Коцюбинського та громадсько-культурний і літературний процес у Чернігові кінця XIX – поч. XX ст."

Видатний український письменник М. Коцюбинський, значна частина творчого життя і громадської діяльності якого пройшла у Чернігові, де були написані кращі його твори, давно заслуговував на увагу й особливу пошану. У збірнику взяли участь онук М. Коцюбинського, директор музею письменника у Чернігові Юлій Романович Коцюбинський, який подав дві статті: "Пантелеймон Куліш в оцінці М. М. Коцюбинського" та "М. М. Коцюбинський в оцінці Симона Петлюри". Крім цього у збірнику опублікували статті працівники музею М. І. Москаленко, О. І. Єрмоленко, професор Харківського університету Р. М. Піддубна, ніжинські професори О. Г. Ковальчук, Г. В. Самойленко, Н. І. Бойко, Н. М. Арват, член Спілки письменників України, відомий літературознавець, доцент П. О. Сердюк та ін. Збірник вийшов змістовним і цікавим у науковому відношенні. Презентація його відбулася в музеї-садибі М. М. Коцюбинського у Чернігові.

Наступним іменним збірником був випуск 15 "Спадщина Куліша в сучасних дослідженнях". До життя і творчості письменника проявляли інтерес не лише на Чернігівщині, де на хуторі Мотронівка,

завдяки Голові Верховної Ради І. С. Плющу відродилася садиба Білозерських-Куліша, а і в наукових центрах Києва та Львова. У збірнику були представлені статті О. О. Федорука, відомого дослідника творчості П. Куліша із Львова, який не лише подав статтю про письменника, а й представив до неї маловідомий полемічний виступ П. Куліша, який важко доступний нинішнім дослідникам. Передруківка цього матеріалу у збірнику дала можливість сучасним науковцям довідатися про виступи П. Куліша з питань української мови.

У збірнику взяв участь також відомий дослідник творчості П. Куліша із Львова Є. К. Нахлік, який опублікував чимало монографічних досліджень про письменника, серед них "Пантелеймон Куліш між Параскою Глібовою і Горпиною Ніколаєвою" (2009), написана разом з Оксаною Нахлік і відзначена у Чернігові літературною премією ім. М. М. Коцюбинського.

У збірнику були опубліковані статті професорів О. Г. Астаф'єва, Г. В. Самойленка, доцентів О. М. Моціяки, К. П. Ісаєнко, Є. М. Луняка та інших, які теж займалися вивченням творчої спадщини П. Куліша, К. П. Ісаєнко захистила дисертацію "Микола Гоголь і Пантелеймон Куліш: проблема типології художньої свідомості" і опублікувала тут декілька своїх розвідок.

Особливе місце у збірнику зайняв архівний матеріал. Науковий керівник музею-садиби М. Коцюбинського у Чернігові Л. І. Зеленська, яка у цей час готувала до видання книги про дружину П. Куліша "Ганна Барвінок" (2001) і з якою у нас були довготривалі творчі зв'язки, подала матеріали про письменника з фондів музею, а також спогади І. Шрага про П. Куліша.

Архівні матеріали, зокрема листування Бориса Грінченка та Митрофана Дикарева, подав науковий працівник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України В. А. Старков.

У випуску 59 "Спадщина П. Куліша і її роль у розвитку української мови, літератури та культури" (2010) була зосереджена особлива увага дослідників різних вишів України, зокрема акад. АПН України Л. І. Мацько, проф. Н. І. Бойко та багатьох інших на різноманітних специфічних особливостях мови творів письменника. У цьому збірнику активну роль відіграли викладачі кафедри української мови Ніжинського університету.

Особливе місце в українському літературознавстві займає випуск 47 "Віктор Забіла – поет-романтик (до 200-ліття від дня народження)" (2009). Не так багато дослідників в Україні нині займається вивченням спадщини поета. Тому розраховувати на те, що можна буде набрати понад 20 спеціальних статей, важко. Відповідальний

редактор і укладач збірника, крім статей вчених Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України М. П. Бондаря, Є. К. Нахліка, проф. Г. В. Самойленка, доцентів О. М. Моціяки, О. М. Капленко, Ю. В. Якубіної та інших, вирішив подати тут у розділі "Архівні матеріали та знахідки" поруч з його великою вступною статтю про архівні та музейні збереження В. Забіли також малодоступні нині статті та спогади П. Куліша, М. Комарова, В. Лукича, Наталки Полтавки, Б. Грінченка, І. Франка, В. Гнатюка, В. Миронця, Є. Кирилюка та інших, які побачили світ у різних дореволюційних виданнях.

Цей збірник цінний саме цим. Він стане у пригоді і дослідникам, і студентам, які цікавитимуться спадщиною поета-романтика.

Випуск 68 "Спадщина Євгена Гребінки у соціокультурному контексті (до 200-ліття від дня народження письменника)" (2012 р.) – це свідчення поваги ще до одного із випускників Ніжинської вищої школи як ніжинських, так і полтавських дослідників, які намагалися висвітлити маловідомі факти життя і творчості письменника, роль Гімназії вищих наук кн. Безбородька у Ніжині в його становленні як художника слова.

В процесі підготовки до укладання збірників ішов пошук нових матеріалів, бо хотілося їх зробити не тільки цікавими для дослідників, а й вагомими у літературознавстві. Випуск 26 "Із літературної спадщини Ю. О. Збанацького (до 90-річчя від дня народження)" був результатом нашого спілкування з дружиною лауреата Шевченківської премії, відомого українського письменника, Героя Радянського Союзу Юрія Збанацького Ольгою Хрисантівною. Слід зазначити, що тут зіграло і особисте знайомство з письменником, який часто бував в інституті, своїй *alma mater*. Ю. Збанацький був вдячний педагогам, цінував їх працю, дуже любив студентську молодь і охоче приїздив у Ніжин. Свій день народження у ювілейні роки він починав відзначати саме в нашому інституті. І, готуючись до його 90-ліття у 2004 р. уже після смерті письменника, хотілося щось зробити приємне і для родини, і для читачів та науковців. До цієї дати Шевченківський комітет видав роман Ю. Збанацького "Хвилі", відзначений у 1970 р. премією.

Разом з О. Х. Збанацькою було переглянуто домашній архів письменника, виявлені матеріали та твори, які не були опубліковані, відібрано те, що могло знайти місце у збірнику. Цей ювілейний випуск був складений із декількох розділів. Їм передували дві вступні статті: наша "Ю. Збанацький – співець Поліського краю" та відомого українського прозаїка і драматурга, друга Ю. Збанацького Юрія Бездика. А далі пішли матеріали із творчої спадщини Ю. Зба-

нацького. Перший розділ, який розпочинався із автобіографії письменника, містив статті, що висвітлювали окремі віхи його життя, роздуми про розвиток літератури, про її майбутнє, про літературні традиції. У другому розділі "Педагоги" були опубліковані роздуми Ю. Збанацького про вчительську професію, про А. С. Макаренка та інших відомих педагогів. Цій темі письменник присвятив свій роман "Малиновий дзвін" та інші твори, і вона була близька йому все життя. У 1979 р. у видавництві "Веселка", вийшов збірник для дітей "Земний уклін", у якому відібрано нами твори різних письменників про вчителя, в яких розкривалася складна вчительська життєва доля. Гарно проілюстрував книгу художник Євген Котляр. А Юрій Збанацький написав до цього збірника теплу передмову "Учитель". З того часу і зародилися наші добрі взаємини.

До третього розділу були включені спогади Ю. Збанацького про своїх побратимів, про складну долю письменника Василя Нефеліна, про Василя Баша, про академіка П. Тронька, кінорежисера Тимофія Левчука.

Особливе місце займав розділ, у якому опубліковані різні відгуки, внутрішні рецензії, пов'язані з творами Ю. Збанацького.

У завершальному розділі розміщено неопубліковані твори письменника: оповідання "Чекання" і п'єса "Пройти крізь вогонь", про героїчний подвиг бійців, що захищали Київ під керівництвом генерала М. П. Кирпоноса, і їхню трагічну їх долю.

Скажу відверто: працювати над збірником було відповідально і цікаво, бо особистість, про яку йшла мова в ньому, була близькою і як письменник, і як людина. Дві книги збереглися у нашій бібліотеці з автографом Ю. Збанацького "Малиновий дзвін" та О. Х. Збанацької "Хвилі. Єдина".

В такому руслі йшла робота і над випуском 22 "Із наукової спадщини І. Я. Заславського", відомого вченого-літературознавця, професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка, який тісно був пов'язаний з нашим університетом, бо неодноразово читав у нас спецкурс з літератури, був головою державних комісій, керував науковою роботою викладачів кафедри тощо. Тому присвята йому цілого наукового збірника не була випадковою. Тут деякою мірою зіграло і наше особисте тривале знайомство з вченим та його родиною. Слід зазначити, що роль Ісає Яковича як науковця була визначальною не лише у моїй науковій початкуючій діяльності, а і багатьох випускників філологічного факультету Київського університету. Не можна забути його турботи, увагу і настанови, які залишилися на все життя.

Тож знову, як і в попередньому збірникові, значну роль у відборі матеріалу для збірника відіграла дружина І. Я. Заславського Зоя Федорівна, яка надала можливість познайомитися з архівом вченого.

У науковому світі проф. І. Я. Заславського знали як тонкого і глибокого дослідника творчості О. Пушкіна і М. Лермонтова. Вийшло декілька його книжок "Пушкін и Украина", "Лермонтов и Украина", "М. Ю. Лермонтов и украинская поэзия" та ін. Тому до першого розділу увійшли останні, неопубліковані статті вченого про цих поетів.

І. Я. Заславський вів в університеті спецсеминар з проблем перекладу, у якому і нам вдалося працювати. Професор запрошував на заняття відомих перекладачів М. Рильського, В. Коптілова та ін. Саме завдяки роботі у цьому спецсеминарі з'явилися наша та моїх товаришів перші публікації у збірнику "Голос Шевченка над світом" (1961). Тому другий розділ містив статті про українських перекладачів творів російських письменників, зокрема П. Грабовського, М. Садовського, М. Зерова, М. Драй-Хмару та ін.

І. Я. Заславський мав широкі літературні інтереси, які виходили за межі російської літератури. Його цікавила творчість Т. Шевченка, І. Франка, а також поетів-неокласиків М. Зерова, П. Филиповича, М. Ореста, П. Тичини. Саме статті вченого про них і увійшли у третій та четвертий розділи наукового збірника. В цілому 22 випуск вийшов науково насиченим і демонстрував не лише наукові інтереси вченого, а і розкривав яскраві явища літератур української і російської, демонстрував майстерність аналізу творчості видатних представників художнього слова.

Якщо попередні збірники були присвячені окремій особистості, то деякі випуски теж мали тематичний характер, бо всі статті в них об'єднувалися спільною проблемою. Так, декілька випусків були присвячені історії Ніжинської вищої школи, її випускникам їхньої творчості, проблемам розвитку освіти, науки, літератури (вип. 6, 7).

У 6 випуску взяли участь професори Київського національного університету ім. Т. Шевченка М. О. Карпенко та Черкаського університету О. С. Киченко, кожний із яких буде брати участь у багатьох заходах, які проводилися на філологічному факультеті в Ніжині. З кожним із них нам доводилося перетинатися на життєвому шляху. Професор Маргарита Олександрівна Карпенко була на нашому курсі в університеті викладачем російської мови протягом чотирьох років навчання. Тому ми добре знали її, а вона нас. Теплі, творчі зв'язки продовжувалися з нею протягом багатьох років. А в зв'язку з тим що вона цікавилася проблемою ніжинської філологічної школи,

а в 1993 р. вийшла наша монографія під такою ж назвою, то це закріпило наші творчі відносини. Маргарита Олександрівна неодноразово була в Ніжині, виступала з доповідями на конференціях, зустрічалася з студентами-філологами. У статті "М. А. Максимович и Нежинская филологическая школа: к проблеме творческих связей и полемических взаимодействий" М. О. Карпенко дев'ять разів посилається на нашу книгу. Це ще раз підтверджує доцільність введеного нами в науку поняття "Ніжинська філологічна школа", як найменування наукового напрямку в 20–80-ті роки XIX ст. і похідних з ним понять "ніжинська літературна школа", "ніжинська славістична школа", "ніжинська вища школа". У статті М. О. Карпенко вперше розкрила всебічні зв'язки першого ректора Університету Св. Володимира М. О. Максимовича з представниками Ніжинської філологічної школи.

Завдяки Ніжинській вищій школі та творчості М. Гоголя укріпилися наші зв'язки з доктором філологічних наук, професором Олександром Семеновичем Киченком, який опублікував декілька статей у збірнику, починаючи з 1990 р. статтю "Ніжинська гімназія вищих наук і формування уявлень Гоголя про давньоруську культуру" (вип. 1).

Опублікував у збірнику різноманітні статті доктор філології, професор Вільного українського університету у Мюнхені Ігор Васильович Качуровський, який був родом із Ніжинщини, бував в університеті, читав спецкурси, спілкувався з викладачами кафедри української літератури, був у тісних взаєминах з професором цієї кафедри О. Г. Астаф'євим, який керував науковою темою "Література українського зарубіжжя". Публікації І. В. Качуровського були пов'язані як з літературними особистостями письменників зарубіжжя, так і традиціями київської школи неокласиків: "Життєвий і творчий шлях Петра Одарченка" (вип. 3), "Перекладацька діяльність Михайла Ореста" (вип. 9), а також про мову ("Про почвірну еволюцію мови" (вип. 30), "Що таке "празька хвороба мови"?" (вип. 33) та інші. У листопаді 2013 р. прах вченого перевезли із Німеччини і перепоховали на його батьківщині в селі Крути під Ніжином.

У збірнику представлений широкий матеріал про письменників-випускників Ніжинської вищої школи, а також Полісся. Саме їм були присвячені статті, розміщені майже у всіх, а також у спеціальних окремих випусках. У центрі уваги була творчість, крім М. Гоголя, В. Забіли, Є. Гребінки, також Т. Шевченка, Л. Глібова, П. Куліша, Н. Кукольника, О. Ющенка, Є. Гуцала, М. Дудки та інших.

Вперше тут за все ХХ ст. був поданий у нашій статті матеріал про поета-романтика ХІХ ст., першого перекладача Святого Письма, інспектора Юридичного ліцею кн. Безбородька Пилипа Морачевського. Пізніше нами були опубліковані 3 книги про його поетичну спадщину та переклади. А відомий краєзнавець із Таганрога О. І. Николаєнко опублікував цикл статей про життя і творчість Нестора Кукольника, які відзначалися документальною точністю і різноманітною тематикою. Дослідник останні роки свого життя присвятив пошукам нових матеріалів про письменника у різних архівах та книгозбірнях, розшукав родичів письменника. Залишилося наше з ним листування, у якому він доводив про різноманітні творчі взаємини Н. Кукольника і М. Гоголя.

О. І. Николаєнко декілька разів бував у Ніжині, виступав перед викладачами та студентами.

Пошуки архівного матеріалу дали нам можливість всебічно розкрити діяльність випускника Ніжинської вищої школи, засновника нової білоруської літератури у ХІХ ст. Францішека Богушевича, який після закінчення Юридичного ліцею кн. Безбородька працював понад п'ятнадцять років юристом на Чернігівщині. Наші публікації "Ф. Богушевич і Чернігівщина", у якій використаний місцевий архівний матеріал, збагатили біографію письменника. Крім цього, укріпилися наші зв'язки з вченими Білорусі, що дало можливість опублікувати в білоруських виданнях дві наші статті білоруською мовою та архівні матеріали про письменника і його зв'язки з Чернігівщиною.

Згадуючи Ф. Богушевича, слід звернути увагу ще на одного білоруса-академіка Ю. Ф. Карського, видатного вченого Білорусі, випускника Історико-філологічного інституту кн. Безбородька. Завдяки доценту кафедри російської мови нашого університету А. С. Білій зав'язалася дружба факультету з однойменною кафедрою Грозненського університету, зав. кафедри професором М. І. Конюшкевич, яка своєю діяльністю, пов'язаною з вивченням спадщини Є. Ф. Карського, спільною роботою з нами у цьому напрямку сприяла популяризації спадщини відомого науковця. А в нашому університеті були проведені спільні конференції, присвячені вченому, відкриті меморіальна дошка та кімната в приміщенні колишньої Гімназії вищих наук кн. Безбородька. У цьому зв'язку слід згадати і присутність онука Ю. Ф. Карського – О. А. Карського. Знайомство з ним та творчі взаємини сприяли тому, що він представив для збірника близько 10 статей, в основному архівні матеріали, пов'язані з життям та науковою діяльністю свого діда. Друкувалися тут й інші матеріали вчених Білорусі.

У зв'язку з тим, що наш університет підписав угоду про наукові зв'язки з Телавським університетом Грузії, у збірнику з'явилися статті професорів цього вишу з різних питань літературознавства. Це були наукові розвідки Н. Гудушаурі, Н. Е. Кахашвілі, І. Шиукашвілі про висвітлення творчості М. Гоголя у грузинській пресі XIX ст., Н. М. Созашвілі про фольклор у сучасному літературному процесі, а також декілька статей, що торкалися грузинської зарубіжної літератури (Ш. Вахтангішвілі, Н. Кочлашвілі, С. Китесашвілі, М. Бурдіашвілі та ін.).

Цікаві творчі зв'язки намітилися і з дослідницею української літератури в Німеччині Даріаною Блохин, академіком, професором, президентом німецько-українського наукового об'єднання імені Ю. Бойка-Блохина. Останнім часом були опубліковані її статті про Г. Сковороду, Лесю Українку, М. Гоголя, М. Грушевського, Емський указ Миколи I про заборону української мови тощо.

Особливе місце у збірнику займають публікації ніжинських літературознавців, зокрема, професорів П. В. Михеда, відомого гоголезнавця, про творчість М. Гоголя, нині він завідує відділом слов'янської літератури в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України, О. Г. Астаф'єва (до останнього часу він працював у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка), який надрукував статті про літераторів української діаспори. Цикл статей про роман В. Винниченка "Записки Кирпатого Мефістофеля" опублікував професор О. Г. Ковальчук, який очолював науково-тематичну проблему про творчість українського письменника. Крім нього, опублікували статті про В. Винниченка і проф. В. П. Хархун та інші. О. Г. Ковальчук останнім часом зосередив свою увагу на ранній творчості М. Коцюбинського. Не оминули увагою читачі і цикл його статей про страх в творах Гоголя. Дослідження проф. О. Г. Ковальчука завжди відзначались глибиною досліджуваного тексту, умінням звернути увагу на такі деталі, які часто залишалися поза увагою інших науковців. Про це свідчать його статті про творчість Т. Шевченка, романи М. Булгакова "Біла гвардія", М. Хвильового "Вальдшнепи" та його малу прозу.

Виділяються сучасним прочитанням тексту і статті кандидатів наук, доцентів Н. І. Михальчук, О. М. Капленко, О. М. Моціяки, Т. О. Сидоренко з кафедри української літератури, проф. Т. В. Михед, доцентів К. П. Ісаєнко, Н. М. Жаркевич, Ю. В. Якубіної, Л. М. Остапенко з кафедри світової літератури, професорів Ю. І. Бондаренка, А. І. Бондаренко, доц. О. В. Забарного з кафедри методики.

У збірнику було опубліковано чимало цікавих статей дослідників, які працювали над докторськими дисертаціями (О. Г. Астаф'єв, Т. В. Михед, О. С. Анненкова, М. В. Норець, Н. І. Бойко тощо), а також кандидатськими дисертаціями (Н. І. Михальчук, Т. О. Сидоренко, Н. М. Сквіра, Ю. В. Якубіна, Є. Є. Прохоренко, К. П. Ісаєнко та багато інших).

Серед мовознавців слід виділити праці професорів Н. М. Арват (довгі роки завідувала кафедрою російської мови) та Н. І. Бойко (зав. кафедри української мови). Переважна більшість публікацій Н. М. Арват, близько 20, присвячені мові творів М. Гоголя. Нінель Миколаївна завжди шукала такі мовні аспекти, які зовсім не досліджувалися в творчій спадщині письменника. Заслуги Н. М. Арват полягають у тому, що вона організувала на кафедрі дослідження мови окремих творів М. Гоголя. Так, були опубліковані у збірнику цикли статей про повісті "Страшна помста", "Тарас Бульба", "Вій", "Вечори на хуторі біля Диканьки" тощо як її, так і колег по кафедрі Л. І. Гетман, Н. О. Бондар, В. О. Сидоренко та інших. Це давало можливість характеризувати твори М. Гоголя різнобічно, звертаючи увагу при цьому на ті аспекти мови, які недостатньо чи зовсім не досліджувалися в науці.

Статті відомого нині вченого-мовознавця проф. Н. І. Бойко почали з'являтися у збірнику ще в середині 90-х років. Вона торкалася як мови окремих письменників, зокрема І. Котляревського, Т. Шевченка, М. Коцюбинського, І. Франка та інших, так і різних аспектів української мови та оцінки її вивчення в працях сучасних мовознавців.

До випуску 74 збірника мовознавчі праці друкувалися у розділі "Філологія", і їх було не так багато. Ситуація зміниться, коли у цьому випуску було введено розділ "Мовознавство", у якому знайшли своє місце як праці мовознавців кафедр української мови В. М. Бойко, Л. Б. Давиденко, Н. М. Пасік, Г. М. Вакуленко, А. М. Кайдаш, В. М. Пугач, С. В. Зінченка, так і кафедри російської мови О. В. Банзерук, Н. О. Бондар, Л. І. Гетьман, Н. І. Клипи, О. М. Петрик, В. О. Сидоренко, проф. А. С. Зеленька, а також факультету іноземних мов та колег з інших навчальних закладів.

Важливе місце у збірнику посідають матеріали рубрики "Теорія та історія культури". Переважна більшість статей має регіональний характер. Матеріал з історії культури з'явився уже в перших випусках збірника, але систематично він друкується з 13 випуску, коли був визначений розділ "Історія та теорія культури", де могли друкувати свої праці аспіранти кафедри, а також науковці мистец-

твознавчого напрямку. Тут були опубліковані матеріали про особливості вивчення історії і культури Білорусі (І. Карашчанка) та про специфіку орнаменту книг, що надруковані в цій республіці у далекому минулому (В. Малюшина), про внесок родини Страдомських у розвиток музеїв України (О. Хаєцький) і значення регіональних музеїв в історико-культурній спадщині Лівобережної України (В. Ковнальчук), "Ніжинський окружний музей 20–30-х років ХХ ст." (Н. Дмитренко), "Діяльність Музею українських діячів науки і мистецтва в умовах наростання тиску тоталітарного режиму у кінці 1920–1930 рр." (О. Бонь), "П. Я. Дорошенко і розвиток музейної справи у Чернігівській губернії" (О. Хаценко) та інші.

Крім музейної справи, вчені регіональної історії і культури опублікували також цикли статей про культуру Чернігівщини в історичному її розвиткові від ХІІ до ХХ ст. включно. Це роботи проф. Г. В. Самойленка, кандидатів історичних наук О. Г. та С. Г. Самойленків, а також їх дослідження культури Ніжина (яке згодом було оформлене ними в монографічне видання "Нариси культури Ніжина ХVІІ–ХХ ст." у 5 томах).

Чимало опубліковано статей про храми, монастирі та садиби. Це статті І. Акименка про Чернігівський Свято-Троїцько-Іллінський монастир, його минуле і сучасне (ХVІІ–ХХ ст.), Н. Лопацької "Проблеми становлення і організації Дерманського Свято-Троїцького монастиря на Волині", цикл статей М. Будзар про садиби Чернігівщини та Полтавщини: Костомарова в садібі Киселів, Скаржинської на хуторі Круглик, Капністів в Обухівці тощо.

У збірнику опубліковано багато різних за тематикою статей, що торкалися образотворчого мистецтва. Деякі дослідники надрукували на одну і ту ж тему цикл статей. Так, Вікторія Шапоренко писала про меценатство та художню колекцію Галаганів у Сокиринцях та відомих і маловідомих художників, які працювали в садібі, а Олена Лисенко розкрила у декількох статтях особливості праці художника Миколи Ге і його учнів у садібі на хуторі Іванівському. Також опубліковано статті про колекцію Сергія Шишка в картинній галереї Ніжинського університету (А. Аніщук), про ніжинського художника Вадима Доброліжа, який розкрив свій багатогранний талант у Канаді (Г. Самойленко), цикл статей про народну ікону представила у збірнику Олена Пономаревська.

Не менш цікавими були публікації про театр і музику. Це цикл статей проф. Г. Самойленка про театральне та музичне життя на Чернігівщині ХVІІ–ХХ ст. у Ніжині, Новгороді-Сіверському, Прилуках тощо, а також статті С. Глушкової "Кобзарське мистецтво Полтав-

щини", Т. Ляшенко про пісенно-хорову культуру Чернігова, Л. Дорохіної про Чернігівське церковно-співоче благодійне товариство, а також про церковно-хоровий спів, Л. Оскарової про театр у повсякденному житті Чернігівщини XIX – поч. XX ст., І. Сушик про Волинський облмуздрамтеатр і філармонію як осередки культури та багато інших.

Викликали зацікавленість читачів і публікації про періодику: "Авторський колектив журналу кримсько-татарської общини в еміграції" (З. Каншова), "Часопис "Таврические епархиальные ведомости" засіб офіційної пропаганди чи важливе краєзнавче джерело?" (В. Каліновський), "На захист національної культури: "Літературно-національний вісник" у 1917–1919 роках" (Ю. Телячий), "Внесок журналу "Україна" у розвиток історико-краєзнавчих студій" (І. Савчук), "Україномовна преса в окупованому Києві" (В. Гедз) та ін.

Значна частина публікацій була присвячена життю і діяльності окремих діячів культури: Б. І. Ханенка (Д. Кузіна), В. І. Маслова (О. Баранков), Є. Рихлика (Л. Павленко), М. Заньковецької (цикл статей Г. Самойленка), Х. Ящуржинського (О. Медалієва), М. Петрова (С. Гаврилюк), М. Лисенка (Ю. Поп), про благодійну діяльність у XIX – поч. XX ст. (Г. Махорін) та ін.

Багато статей було опубліковано про освіту та навчальні заклади, зокрема і національну освіту євреїв, чехів, поляків, греків тощо.

У випусках 1–72 з історії культури було опубліковано 511 статей, значно менше у наступних – до 98 статей. Вони друкувалися як додатки до історичної та філологічної серій.

Починаючи з 2000 року (випуску 13), у збірнику виокремлено розділ "Архівні матеріали та знахідки". У ньому з'явилася чимало архівних матеріалів про життя і творчість письменників В. Забіли, П. Куліша, Я. де Бальмена, Н. Кукольника, Ф. Богушевича та ін. Співробітниця музею М. Коцюбинського Л. І. Зеленська подала у збірник багато матеріалів із епістолярної спадщини Ганни Барвінок, П. Куліша, М. Коцюбинського, М. Гербеля, композитора М. Лисенка та інших письменників і діячів культури. Аспірантка кафедри Л. Ф. Сиротенко опублікувала знайдені нею в архівах Полтави повісті Я. де Бальмена, які не були опубліковані ("Мщение", "Пустыня").

Відомий фольклорист доцент А. М. Гулак представила зібрані нею у селі Зруб Ніжинського району твори усної народної творчості (вип. 18), а також народне дійство "Весілля" (вип. 19). Із рукописних фондів Володимира Гнатюка Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України кандидат

філологічних наук В. Старков опублікував матеріали: "Народні ігри і розваги Чернігівщини другої пол. XIX ст.", "Олександр Малинка і його фольклорно-етнографічні дослідження" та інші.

Особливо багато цікавого архівного матеріалу та знахідок було опубліковано, починаючи з 2000 р. (вип. 13), коли було виокремлено у збірнику цей розділ. Це і публікації працівників Чернігівського обласного історичного музею ім. В. Тарновського І. Ситого, Ніжинського краєзнавчого музею та інших місцевих музеїв і архівів істориків О. Рахно, А. Козакова, Ю. Волошина, О. Коваленка, В. Кулик, Г. Дудченка, А. Блануци, О. Самойленка, Г. Самойленка, П. Моціяки, К. Двірної та ін. На жаль, в наступних випусках цей розділ майже зник.

Історична тематика з'явилася у 2000 р. у випуску 13, де був виділений окремий розділ і у якому було опубліковано 606 статей на різноманітну історичну тематику. У переважній більшості збірників публікувалося від 5 до 15 статей, і тільки у деяких випусках їх було понад 30. Їх авторами були відомі вчені: професори І. Ф. Курас, Ю. І. Шаповал, О. І. Путро, А. О. Буравченков, П. П. Гай-Нижник, П. М. Чернега, Т. П. Демченко, В. М. Ричка, В. Й. Борисенко, О. Б. Коваленко, Л. В. Таран, Г. Г. Цвенгрош, В. О. Євстратов, Р. М. Якушева-Омельянчик, О. В. Кухарук, Ю. О. Нікітін, В. Ф. Кондрашов, О. Я. Рахно, О. А. Коляструк та ін. Їхні праці у переважній більшості торкалися різних сторін історії України, а також регіональної історії, переважно Чернігівщини, Полтавщини, в цілому Лівобережної України.

Об'єднані в одній книжці випуску розділи "Філологія", "Історія", "Історія та теорія культури", "Архівні знахідки та матеріали" зі своїми різними публікаціями робили збірник цікавим не лише науковій спільноті, а і для всіх, хто цікавився історико-культурним життям країни. Професор Київського національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова П. М. Чернега неодноразово говорив: "Я читаю Ваш збірник "Література та культура Полісся" як цікавий роман".

На жаль, у 2013 р. атестаційна комісія Міністерства освіти і науки України виставила вимогу – розвести розділи "Історія" і "Філологія", а у зв'язку з цим не затвердило редакційну колегію з "Історії культури і мистецтвознавства". Це вплинуло на відтік авторів з цього наукового напрямку, бо їх публікації не вважалися уже фаховими. Таким чином, збірник втратив те специфічне, характерне саме для нього, те, що його засновник намагався втілити в життя і зробити видання оригінальним і неповторним, насиченим взаємо-

пов'язаною проблематикою з різних наукових напрямків. Зникли і тематичні назви збірника.

Починаючи з випуску 73 та 74 статті друкуються за серіями "Історичні науки", "Філологічні науки" з внутрішньою нумерацією. Збірники постали перед читачем з чітко визначеною проблематикою. З цього часу збірник "Література та культура Полісся" виходить двома серіями чотири рази на рік. Протягом 2013–2020 рр. у випусках 73–100 було опубліковано історичних статей 240, літературознавчих – 185, мовознавчих – 186 (їх проблематиці присвячені далі окремі статті). Всього у 100 випусках збірника опубліковано 3040 статей.

Науковий збірник добре відомий не лише в Україні, а і за кордоном. З 2019 р. він входить до міжнародної електронної мережі Index Copernicus і має ISSN та ISSN Online, 2018-0020, ICV 2018;82.03, його паперові та електронні примірники є в деяких бібліотеках США, Баварській державній бібліотеці Департаменту Східної Європи (м. Мюнхен), в бібліотеці Польського університету у Варшаві, Кракові, Державній Російській бібліотеці тощо.

Сподіваємося, що збірник "Література та культура Полісся" і надалі буде зберігати кращі його традиції і служити важливим науковим джерелом не лише для вчених України, а і багатьох вчених міжнародної спільноти.

Література

1. Додаток. Статті збірника "Література та культура Полісся". Вип. 1–60. *Література та культура Полісся*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2010. Вип. 60. С. 295–388.
2. Самойленко Г. В. Здобутки ніжинських гоголезнавців. *Література та культура Полісся*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2019. Вип. 95. Серія "Філологічні науки". № 12. С. 9–16.
3. Драчук Л. І. Проблеми регіонального розвитку культури на сторінках наукового збірника "Література та культура Полісся". *Література та культура Полісся*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2015. Вип. 78. Серія "Філологічні науки". № 4. С. 259–266.
4. Драчук Л. І. Рецензія на збірник наукових праць "Література та культура Полісся". Вип. 90. Серія "Історичні науки". *Література та культура Полісся*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Серія "Філологічні науки". № 11. С. 306–310.
5. Самойленко О. Г. Література та культура Полісся. *Енциклопедія сучасної України*.

References

1. (2010). Dodatok. Statti zbirnyka "Literatura ta kultura Polissia" [Application. Articles of the collection "Literature and Culture of Polissya". Publ. 1–60]. *Literatura ta kultura Polissia – Literature and Culture of Polissya*. Nizhyn: Published by NGSU named after Mykola Gogol, 60. 295-388 [in Ukrainian].
2. Samoilenko, G. V. (2019). Zdobutky nizhynskykh hoholeznavtsiv [Achievements of Nizhyn Gogol scholars]. *Literatura ta kultura Polissia – Literature and Culture of Polissya*. Nizhyn. Published by NGSU named after Mykola Gogol, 95, 12. 9–16 [in Ukrainian].
3. Drachuk, L. I. (2015). Problems of regional development of culture on the pages of the scientific collection [Problems of regional development of culture on the pages of the scientific collection]. *Literatura ta kultura Polissia – Literature and Culture of Polissya*. Nizhyn. Published by NGSU named after Mykola Gogol. 78. 4. 259-266 [in Ukrainian].
4. Drachuk, L. I. (2018). Retseziia na zbirnyk naukovykh prats "Literatura ta kultura Polissia" [Review of the collection of scientific works "Literature and Culture of Polissya"] *Literature and culture of Polissya*. Nizhyn. NGSU Publishing House. 2018. Series "Philological Sciences", 90, 11. 306-310 [in Ukrainian].
5. Samoilenko, O. G. *Literatura ta kultura Polissia* [Literature and culture of Polissya]. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy – Encyclopedia of modern Ukraine* [in Ukrainian].

H. V. Samoilenko

Doctor of Philology, Professor,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
Researcher of Slavic Philology Department, Comparative Studies
and Translation of Nizhyn State University named after Mykola Gogol

Literature and Culture of Polissya: Pages of the History of the Collection (1990–2020)

Article dedicated to the 100th issue of the scientific collection "Literature and Culture of Polissya". Its founder and editor is Professor G. V. Samoilenko. The history of its functioning since 1990 as a regional publication of the Department of History of Culture, Literature and Ethnology on the newly created author of articles of the Faculty of History and Philology of the Mykola Gogol Nizhyn State Pedagogical Institute (now the University) appeared in the articles. During the thirty years of the collection of the review of the status of the regional edition, it defines a general scientific publication, which is published in two series - "philological sciences", "historical sciences", which contain profile articles, as well as research on cultural history, archival materials and reviews. The articles also reveal the work of the editor with the author's team not only in many universities and institutions of Ukraine, but also abroad, filling the collections with interesting material of relevant scientific directions, introduction of the scientific collection into the international library electronic system of Ukraine, Russia, Belarus, Georgia, USA, Poland, Germany, and other states and international contact networks, in particular Index Copernicus.

Keywords: scientific collection, "Literature and Culture of Polissya", founder G. V. Samoilenko, library electronic system, Index Copernicus, Nizhyn, University.